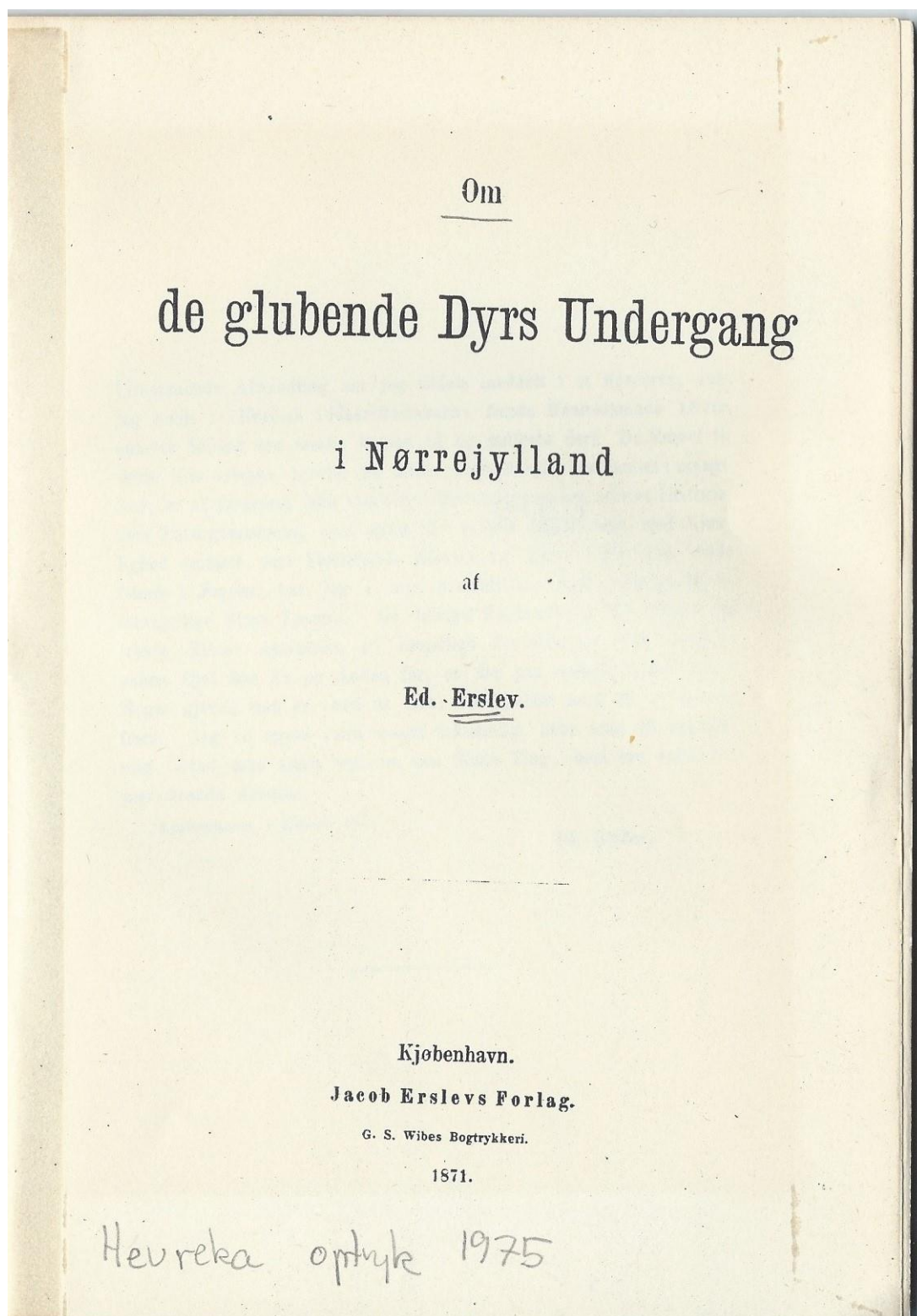

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

Omstaaende Afhandling har jeg tildels meddelt i et Foredrag, som jeg holdt i "Nordisk Oldskriftselskabs" første Maanedsmøde 1870; enkelte Bidrag ere senere komne til og indført deri. Da Emnet til dette lille

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

Arbejde, hvortil jeg under andre Studier har samlet mange Aar, er af Interesse ikke alene for Videnskabsmanden, saavel Historie- som Naturgranskeren, men ogsaa for mange Andre, som med Kjærlighed omfatte vort Fædrelands Historie og Natur eller som finde Glæde i Jagten, har jeg i min Fremstilling taget Hensyn til de forskjellige Slags Læsere. De talrige Henvisninger til skrevne og trykte Kilder – saavelsom til mundlige Fortællinger ville muligvis aabne Øjet hos En og Anden for, at der paa mange Steder ligger Noget gjemt, som er værd at vide; det gjælder bare om at faa det frem. Jeg vil ogsaa være meget taknemlig, naar man vil meddele mig, hvad man ellers ved om den Slags Ting, som ere omtalte i nærværende Arbejde.

Kjøbenhavn, i januar 1871.

Ed Erslev

Forord til 2'udgave.

"Om de glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland blev trykt i 1871. Ved et tilfælde kom et exemplar i mit eje i 1964.

Under mit arbejde som antikvarboghandler i nogle år, har jeg aldrig mødt den og aldrig set den udbudt i andre antikvariaters kataloger.

Jeg ser det derfor som en opgave, at trykke bogen op, så flere kan få kendskab til den

P.M.H.

Forfatterens Nørrejylland skal ses i relation til Sønderjylland og omfatter altså Jylland nord for Kongeåen.

Udg.

Denne afskrift er skrevet 05.04.2014 og er så tro mod teksten som muligt og afskriften er kun tilføjet relevante billeder

N S

Det er tilvisse et Held for os, at være fri for saadanne vilde Dyr, som almindelig gaa under navnet "glubende". Vi have vel fordom haft de samme Arter som de andre Dele af Mellem Europa; men i Danmark har det selvfølgelig været meget lettere at faa dem udryddede, end det vil være Tilfældet f. Ex. I Sverige og Norge. Klipper og tætte Skove tjene nemlig der som ypperlige Skjulesteder, og Dyrene kunne derfra strejfe om og overfalde de hist og her liggende Gaarde, hvis Beboere kun vanskelig ere istand til at værge sig og Kvæget mod dem.

Selv af den farlige Katteslægt have vi engang haft to Arter, nemlig Vildkatten og Lossen. Om Vildkatten har man, som man ved, tidligere ment, at den skulde være stamdyret til Tamkatten; men nyere Granskninger have godtgjort det Urette i denne Synsmaade. Vildkatten ligner vel i Farve nogle af vore Tamkatte, idet den er graalig med sorte Tværbaand paa siderne og sorte Ringe paa Halen; men den er næsten saa stor som en Ræv, og dens Hale er lige tyk overalt, imedens Tamkattens er tilspidset. Af fr indre Uligheder kan fremhæves, at Vildkattens Tarmrør kun er 3, men Tamkattens 5 gange længere end Kroppen. En del Naturgranskere have været og ere maaske endnu af den Mening, at Tamkatten stammer fra den vilde nubiske Kat, som den navnkundige Rüppell bragte hjem, og det meddeles som sikkert, at Tamkatten først kom til vor Verdensdel i det 7de. Eller 8de Hundredeaar, og at Grækerne og Romerne til Musejagt kun havde

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

Fritte eller den hvidfødte Ilder, der allerede dengang var tæmmet. Vildkatten fandtes forhen i næsten alle skovrige Egne af Evropa; men dens Udbredelse er nu bleven en Del indskrænket. Paa de britiske Øer findes den ifølge Bell i Skotland, nogle skove i Nordengland, de skovrige Bjerge i Wales og nogle Dele af Ireland. I Mellemeuropa findes den ifølge Blasius tidt på Harzen, Alperne og Karpaterne, og enkeltvis strejfer den til Westfalen og Sletterne i Hannover og Brunschweig. I Sverige og Norge træffes den ikke ifølge Nilsson. Man har ikke nogen Sikkerhed for, at dette Dyr har levet i Danmark i den historiske Tid, men J. Steenstrup har ved sine undersøgelser over Fortidens Dyreverden i Danmark godtgjort, at vi havde Vildkatter i Stenalderens Tid.

Det er dog rimeligt nok, at Vildkatten har holdt sig meget længer i Danmark; men vore historiske Kilder ere desværre i saa Henseende meget fattige, og det er let at indse, at de ikke have ment det Ulejligheden værd at dvæle ved et Dyr, de er i saa nært Slægtskab med et tæmmet Dyr, og som tilmed kun kæmper men mennesket, naar det tirres. Det er dog almindelig Tro, at der endnu hist og her i vore Skove forekommer Vildkatter, og jeg har af denne Grund undersøgt adskillige af de saakaldte "Skovkatteskind" fra Jyske Skove. Disse Skind vise store Uligheder, idet de hidhøre fra Dyr, der snart ikke ere større end vore almindelige Tamkatter og snart ere en Del større. Farven er ligesom Tamkattens meget ulige, snart er den f'graa med sorte Tværbaand og snart helt afvigende; Haavæxtens Yppighed er ogsaa uens, men Haarene ere dog aldrig saa fine som hos Vildkatten. Jeg har i øvrigt truffet et Par Skind med en Hale, som var temmelig tyk i Spidsen, imedens de andre Skind havde tilspidset Hale.

Efter hvad der foreligger, kunne vore Skovkatter ikke være Andet end forvildede Tamkatter. Pontoppidan siger vel i sit Atlas om Kattene, at "nogle falde usædvanlig store og dertil flammede, saa at de mere nærme sig Vildkattens Art, hvilken ogsaa findes i tykke Skove, dog ikkun sjelden"; men disse Ord kunne vistnok ikke opstilles som Hjemmel for, at Vildkatten har levet hos os i forrige Hundreder, og vi have altsaa ikke noget gyldigt Vidnesbyrd for, at dette Dyr har været her i den historiske Tid.

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

Europæisk vildkat

At en anden Katteart Lossen, virkelig har levet her i Landet, har Steenstrup godtgjort ved Fund i Køkkenmøddingerne. Lossen træffes ifølge Nilsson i de fleste Landskaber paa den skandinaviske Halvø og selv ned i Skåne. Ifølge Blasius har den gaat højt op imod Nord i Tyskland, og i Aarene 1817 og 1818 bleve to stykker dræbte ved Wernigerode i Nærheden af Harzen. Det er derfor heller ikke underligt, at den har levet højt op i Tiden her i Danmark, og et interessant Bidrag hertil, som D. O. Nielsen har gjort mig opmærksom paa, staaer i Tørning Lens Beskrivelse af Knud Aagaard. Denne Forfatter siger nemlig: "Præsten Gauerslund i Rødding har antegnet som meget mærkværdigt, at en Loss, Lynx, blev skudt paa en Ulvejagt i Langtved Skov (imellem Ribe og Kolding) 1689 den 14 Jan."

En ret mærkelig Fortælling om Dyr af Katteslægten er bleven optegnet af Slange og senere gengivet baade af Pontoppidan (T. I. S. 607) og T. A. Becker. Under de Kejsertiliges Besættelse af Jylland medbragte en ungarsk Oberst et Par Tigerdyr, der vare saa tamme, at han sendte dem ud i Mark og Skov for at bringe Vildt hjem. Da Obersten døde i Sæby, og ingen tilegnede sig Dyrene, løb de bort og bleve saa vilde, at de ikke alene gjorde Skade paa Kvæget og Vildtet, men ogsaa satte Folk i Angst. Man udsatte en Belønning for deres Drab, men de slap dog fri i lang Tid. Endelig blev Hunnen funden ihjelfrossen i den store Vildmose; men Hannen blev først dræbt 1½ Aar efter af en ung Adelsmand, Jørgen Kruse, der var gaaet alene ud i Hundslund (Dronninglund) Klosterdkov, for at skyde en Fugl, og som for at værges sit Liv skød Tigerdyret for Panden. – Man kommer herved til at tænke på Løven, som brød ud af Menageriet i Jægersborg Dyrehave, hvad der fremkaldte det mærkelige Kancellireskript af 16de juli og hvoraf Følgen var, at man i mange Aar ikke havde Lejlighed til at se levende Løver, Tigre o.s.v. heri Landet.

Af glubende Dyr have vi endvidere havt Landbjørnen. Ifølge Nilsson (S. 195) træffes dette Dyr, der har et Hjem i de nordlige Dele af den skandinaviske Halvø (i Sverige dræbes aarligt omtrent 100 stykker), kun undtagelsesvis i Halland og Jönköpings og Kronobergs Län i Småland. I Ørebro har jeg seet et udstopet Stykke, der for nogle Aar siden er dræbt i Närke og som er det sidste af disse Dyr, man i mange Aar har

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

truffet i dette Landskab. Landbjørnen findes ifølge Blasius tidt i de sydligere Dele af Mellemeuropa saasom Alperne og Karpaterne; i Øvreschlesien dræbtes det sidste Stykke 1770.

Somman ved, taler Saxe to Gange om Bjørne i Danmark, idet han fortæller i første Bogs Kap. IV. Om Kong Skjolds Kamp md en Bjørn og i anden Bogs Kap. XIII. Om Bjarke, der dræbte en Bjørn og lod Hjalte drikke Blod af den. Om man nu end vil give Nilsson Ret i hans meget tvivlsomme Paastand, at Kong Skjold boede i Skåne, nægtes kan det ikke, at Saxe lader Rolf med sine Kæmper bo i Sjælland, og der er derfor tydeligt, at Landbjørnen ifølge Sagnet har levet i det nærværende Danmark. Nilsson har ogsaa fundet flere Levninger af Landbjørnen i Skåne, of Steenstrup har faaet en hovedskal deraf fra en Mose ved Kerteminde, ligesom han har faaet Knokler af den fra flere jyske Køkkenmøddinger og Moser. Det saaledes godtgjort, at Landbjørnen har levet hos os i det Mindste i en forhistorisk Tid, og det bliver nu Spørgsmålet, om den ikke ogsaa har levet her senere. Jeg maa tilstaa, at jeg er tilbøjelig til at holde til denne sidste Mening, idet jeg dels lægger Vægt paa, at Saxe meddeler de omtalte Fortællinger uden at finde noget Paafaldende i Bjørnens Forekomst heri Landet og dels holder mig til et Sted i Valdemars jyske Lov (denne Lov er kun en Menneskealder yngre end Saxe) hvorpaa man, som mig synes, ikke har fæstet den tilbørlige Opmærksomhed, uagtet det gaaer igjen i "Danske Lov" og altsaa enhver kjendt af enhver blandt vore Retskyndige. "Jyske Lovs" II., 36 lyder saaledes i Oversættelse:

"Opføder, man vilde Dyr, saasom Ulvehvalpe og Bjørnehvalpe, hvad Skade de gjøre, derfor skal den bøde fulde Bøder, som opføder dem eller har dem i Hævd (Eje). Dersom de vorde løse, og dersom anden Mand dræber dem, da skal der ikke bødes for dem. Dersom de ere i Bondens Hævd, maa de ej dræbes".

I "Danske Lovs" V, 13, 10 og VI, 10, 4 gjentages disse Bestemmelser, kun ere de øgede noget og opstillede paa to Steder. – Man kunde nu vistnok sige, at Stedet i jyske Lov er kommet ind fra en anden Landsdel, hvor det slet ikke er mærkeligt, om man havde Bjørne langt op i Tiden, altsaa fra Skåne; men "Skånske Lov" har, som det af J. E. Larsen tilstrækkelig er paavist, ikke foreligget Affatterne af Jyske Lov, og Ordooverensstemmelserne i de to Love ere kun en Følge af, at Affatterne havde øst af de samme ældre, nu tabte Lovsamlinger. Artiklerne i Skånske Lov, der handler om vilde Dyr (V., 19, 20, 21) ere ogsaa i flere Henseender uoverensstemmende med Jyske Lovs.

Paa den anden Side har Slesvigs gamle Stadsret der er halvhundrede Aar ældre end Jyske Lov §81 en mærkelig Bestemmelse, der lyder saaledes i Oversættelse:

"Ligeledes dersom Nogen vil tæmme vilde Dyr, saasom Løve, Ulv, Bjørn eller Abe eller Saadant, og dyret dræber et Menneske skal Dyrets Ejersmand bøde fuldt Vederlag"

Den ligefremme Slutning haraf er, at man jevnlig må have haft vilde Dyr i Fangenskab; thi hvorfor skulle Loven ellers tage Hensyn til saadanne Dyr? At dette virkelig ogsaa har været Tilfældet senere, kan man se af Vedel Simonsens Skildring af Middelalderens Riddervæsen, saaledes som det fremgaaer af Kæmpeviserne; man har nemlig stundom paa Gaardene haft ligesom et Slags Menagerier, "Hjo kaldede.

Jeg beder imidlertid, at man vil lægge Mærke til, at baade "Løve og Abe", altsaa de helt fremmede Dyr ikke findes nævnte i Jyske Lov, hvorimod Bjørnen her er stillet sammen med et almindeligt udbredt indenlandsk Dyr. Naar Vedel Simonsen i øvrigt ytrer, at der dengang Viserne forfattedes, har været Bjørne i vore Skove, er hans Paastand ikke grundet. Imellem de 4 af ham fremførte Steder, vedrører nemlig det ene Spanien og det andet Sverige; det tredje Sted omhandler et Drømmesynd og det fjerde er kun Elverpigernes Udtryk: "jeg skal lære Dig Bjørnen binde" – sandelig! Altfor lidt derpaa at grunde Noget om Bjørnens Forekomst heri Landet. - Hvorledes Forholdet end er, maa det virkelig regnes for højst mærkeligt at baade Saxes Historie af Valdemars Jyske Lov tale om Bjørne i Danmark.

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

Efter at dette var nedskrevet, har Inspektør ved Gehejmearkivet, C. Mathiessen, gjort mig opmærksom paa et herhenhørende Sted, som er af Vigtighed. I "Valdemars Jordebog" fra 1231 staaer ved Øerne nævnt:

"Gath. Der findes Hjorte, Bjørne og Vildsvin".

Forsaavidt som skrevne Sager fra en saa fjern Tid godtgjøre Noget om naturhistorisk Spørgsmaal, maa de nævnte Ord i dette ypperlige troværdig Arbejde vel gjøre det uomtvisteligt, at der fandtes Bjørne paa Øen "Gath", og det gjælder altsaa kun om at faa at vide, hvad det er for en Ø som her er Tale om. Langebæk vil vel gjøre Gath til en Ø ved Halland; men ifølge DR. Jensen er Gath det gamle Navn for det nuværende Øhe, et Gods, som ligger paa en ved en Dæmning med Angel forbunden Ø i Kappelherred. Valdemars Jordebog støtter derfor ogsaa i høj Grad den Tanke, som ligger i det foregaaende, og man er vel altsaa ikke for dristig, naar man slutter, at vi have haft Landbjørne i den historiske Tid.

Det glubende Dyr, som vi har havt længst, er Ulven og den har efterladt Spor af mange Slags. Der findes ikke alene Levninger af den i Moser og Køkkenmøddinger, men rundt omkring i Landet er der stednavne, som skriver sig fra Ulven, selv om vi ogsaa mindes, at Stenavne med Stavelsen Ulf eller Bjørn eller Høg o. s. v. kunne være komne af Navnet paa en Mand og ikke paa et Dyr. (Kaptajn Emil Madsen siger, at den saakaldte "Ulvedal" i Jægersborg Dyrehave skal have faaet Navn efter en Skovridder Uldal.) Vi have endvidere mange Sagn og Fortællinger om Ulve, og at man kan faa en rig Høst i saa Henseende, selv fra en enkelt Del af Landet, er nok vist af J. J. F. Friis. Hvor angst man har været for Ulvene, sees deraf, at man i Nørrejylland, naar Hestene blive sky for en Sten, endnu den Dag i dag gaaer ud fra den Mening, at Hestene tro, at en Ulv har skjult sig bag Stenen. Der siges jo ogsaa almindelig, at Talemaaden "der er Uller i Mosen", betyder "Ulve" og at den er ført til Kjøbenhavn med jyske Studeprangere, som bragte den i Omløb ved at bruge den, naar en eller anden Fare truede dem i Handelssager. Endelig omtales Ulvene gjentagne Gange i historiske Meddelelser, ligesom der ogsaa er en hel Række Lovsteder om dem.

Det er vistnok rimeligt, at Ulvene i sin Tid have været talrige paa de danske Øer; men herom har jeg ikke havt Adgang til at oplyse Noget. I Nørrejylland have de derimod ikke alene været talrige, men de have ogsaa været der meget længe, ja jeg haaber i det følgende at kunne godtgjøre, at den sædvanlige Synsmåde om Tidspunktet for disse Dyrs Undergang i Nørrejylland ikke er grundet, og at de først ere blevne tilintetgjorte der lang ind i vort Hundrebaar.

Som Vidnesbyrd om Ulvenes Forhold i Nørrejylland i ældre Tid har jeg samlet nogle Steder, der ikke er uden Interesse. Huitfeldt siger saaledes om Valdemar Atterdag, at han 1357 i Roskilde lod gjøre "en Hob Vlfegaan til Vlfefjact. Siden drog han til Judland, hvor han baade de Høye og Laffue besværede med stort Paaleg". I Aaret 1567 skriver A. S. Vedel om Ulvene, hvad C Wegener har oplyst med Hensyn til Vedels Lærer, Grundet: "da vort Land vrimler af saadanne og andre vilde Dyr". Slangen siger paa det førnævnte Sted: Jylland var dette Aar (1630) ilde plaget af Ulfve, som efter deres naturlige Sædvane hafde følget med Krigen fra Tydskland. Thi siden Kong Friederich den Førstes Tiid var det rart, at Jyderne saae dennem der udi Landet". Hos Biskop Jens Bircherod staar under 4de juni 1695: "Det er visselig at bejamre, at det gode Land (Vendsyssel), som for sin Yndeligheds og Frugtbarheds Skyld er snart den bedste Del af Nørrejylland, skal med disse fordærlig Dyr (Ulve) saaledes være belastiget". _ Det fremgaaer altsaa, at Nørrejylland til meget ulige Tider har været slemt plaget med Ulve.

Vore Lovsteder om Ulve vedrøre ogsaa især denne Del af Landet. I Kristian den Tredies Reces af 1558, den samme, som indeholder den oprørende Sætning, at Krybskytters "Øjne skulle udstinges", er Ulvejaget given fri. Kristian den Fjerde paabød 1630, at Enhver, der havde nogen Jagtrettighed paa sit Gods i Jylland, tre Aar efter hinanden uden ringeste Undskyldning skulde levere tre Ulveskind paa Kongens Tøjhus.

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

Slange, der fortæller dette paa det førnævnte Sted, tilføjer, at "Ulvene bleve nogetledes ødelagte herved", men at "det hafde været at ønske, at man hafde dermed holt udi trede Gange tre Aar. Thi da havde det været venteligt, at de derved hafde blevet gandske udryddede". _ Under Kristian den Femte udgaves flere Bestemmelser om Ulvejagter. Forordningen af 19de Februar 1681 indeholder saaledes Bestemmelse om, at Amtmænd o. s. v. skulle tilsige Bønderne i Jylland til Ulvejagt, og denne Bestemmelse bliver mere udført i Forordningen af 23de Juni 1693; Udeblivelse straffes med 1 Rigsorts Bøde. Langt stærkere fremtræder Bestemmelsen i Forordningen af 8de December 1688, der for Ulvejagts Vedkommende gaaer igjen i den, ligetil 1840, eller til vore Dage gjældende Forordning af 18de April 1732. "Paa det og at Ulvene, som Vores Undersaaters Quæg og Bæster i vort Land Jylland, udi en og anden Maade stor Skade tilføjer, desto bedre kunne blive ødelagt", sige disse Forordninger, skal der holdes Ulve jagt, ved hvilke Bønderne skulle give Møde; Udeblivelse straffes med ½ Rigsdalers Bøde. "Hvo, som kan fange eller døde nogen Ulv, skal den næste Tingdag efter hen bringe den til Herreds- eller Birketinget, hvor Ulven skal aftages Raden paa en Plads ved Tinget ophænges". Herreds- eller Birkebønderne skulle betale ham "4 Rigsdaler for hver gammel og 1 Rigsdaler for hver ung Ulv" og han skal ahve Lov til "at beholde Bællen". – Hvor ivrig Kristian den Femtes Tid har taget sig af Ulvenes Udryddelse, fremgaaer af et par Dokumenter i Gehejmearkivet. I "Jydske Registre" under den 14de Juni 1677 sees, at man har udnævnt en særlig Embedsmand til Ulvejagten, nemlig Johan Teutzer, der fik kongeligt Brev som "Ulvejæger i Jylland og Førstendømmet Slesvig". Amtmænd og andre Embedsmænd skulde hjælpe ham med Folk og Vogne; for hver Uld, der fældedes paa de af ham gjorte Jagter, skulde hver Gaardmand i Herredet betale ham 2 Skilling dansk og han maatte selv beholde Ulvenes Skind. – I "Jydske Registre" findes fremdeles under 19de December 1693 to Reskripter, hvori det af Hensyn til Ulvenes Udryddelse paalagdes, at Jagtforordningen af 8de December 1688 skal oplæses fra Prædikestolen en Gang om Aaret.

At der virkelig ved denne Tid har været holdt store Ulvejagter, kan man se hos Hübertz, som meddeler, at Overjægermesteren de la Roche Gallichon har tilsagt Mandskab til saadan Jagt fra ikke færre end 25 sogne, "en voxen Karl eller Dreng fra hvert Ildsted", og at Bøderne for udeblivelse ere blevne strængt opkrævede. I "Forordning om Ryttergodset i Danmark" fra 1695 udtales ogsaa Klage over, at Rytterbønderne medtages 8 og flere Dage paa Ulve – Jagten fra deres Huse og Brug og det paalægges Ober – Jægermesteren, at ingen maa "drages længere paa Ulvejagter end som Bonden kan være anden eller tredje Dag i det længste igjen i sit Hus".

Naar man gennemgaaer Lovstederne om Ulve, finder man ikke færre end 4, som vedrøre Ulvejagten i Farris Skov, nemlig fra Aarene 1739, 1743, 1747, og 1759, og denne Skov har altsaa særlig været plaget med disse Dyr. Den omtalte Skov vedrører ellers kun for en Del Nørrejylland; thi den begyndte ifølge P. Rhode om Haderslev Amt ved Fardrup ovenfor Ribe og strakte sig langs Skodborg Aa igjennem Frøs- og Gramherreder og derfra ind i Tyrstrupherred over Øddis og Vonsild til Østersøen, saa at den var 8 Mile lang og 1 – 1½ Mile bred. – Hvor brydsomme Ulvene have været i denne Egn, sees his samme Forfatter, der siger (S. XI):

"I Aaret 1763 var i Skovegnene her i Amtet et eget Optog med Ulvene, enten Uvejret eller en egen Galenskab drev dem skal jeg ikke kunne sige, det var farligt at ride ene og ubevæbnet, de søgte uden Frygt Hesten. Tænk, man dræbte dem inde i Colding Bye, inde i Vaabenhusene ved Kirkerne og de gik frem ligesom blinde og galne".

Det var ogsaa ifølge Niemann i Haderslev Amt, at de sidste Ulve tilintetgjordes i Sønderjylland. I Aaret 1778 fældedes nemlig ikke færre end 12 ved en Jagt, som forestodes af Jægermester Krogh.

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

I Forbindelse med denne Stræben, efter at udrydde Ulvene staa ogsaa de forskjellige Ulvegruber, som man endnu finder hist og her i Nørrejylland. Baade T. A. Becker og J. J. F. Friis nævner saadanne Gruber. Til de Steder som disse Forfattere omtale, nemlig Birkelse, Frijsenborg, Vejle o. s. v., kan jeg endnu føje Rugaard paa Djursland, hvor der er 3 Ulvegruber. Imellem Rugaard Sø og Havet ligger disse Gruber endnu tydelig for Dagen; de ere vel overgroede med Enebær og Tjørne, men man kan dog godt endnu se deres Omrids: de ere 4 – 5 Alen i Firkant og et Par Alen dybe, men have o sin Tid selvfølgelig været meget dybere. Ogsaa paa Mejlgård har der været Ulvegruber, men der ere de for en 40 aar siden blevne fyldte med Sand.

Jeg har gjort mig Umag for at samle Vidensbyrd for Ulvenes Udbredelse i Nørrejylland omtrent ved Midten af det forrige Hundrebaar; og det viser sig, at disse Dyr da have levet i meget ulige Dele af Landet. Det foregaaende Udsagn af Rhode godtgjør, at de have været talrige i den sydlige Del af Nørrejylland. Ifølge Dr. O. Nielsen saaes der i Midten af forrige Hundrebaar undertiden Ulve i Vejen Sogn, 3 Mile Vesten for Kolding, og en gammel Kone i Skodborg Sogn kunde huske, at der noget senere kom Ulve til Skodborg By. J. J. F. Friis har en Fortælling om, at der midt i det forrige Hundrebaar har været Ulve i Vendsyssel, og J. P. Trap har meddelt mig som et Minde fra sin Barndom, at hans Faders gamle Karl tidt fortalte, hvorlunde han, medens han var Dreng, omtrent i Midten af forrige Hundrebaar, vogtede Faar i Hverrestrup (et Par Mile Nordvest for Hobro og da havde sett Ulve luske omkring i Lyngbakkerne. Fra Hovedgaarden Kjellerup ved Mariager har jeg fremdeles faaet fat paa en Tilsigelse til Ulvejagt, dateret den 13de Februar 1753. Denne Tilsigelse lyder saaledes:

”Efter Høy Øvrigheds foranstaltning, har Hr. CammerRaad Schelde, som fuldmægtig, gjort indretning og berammet Ulvejagt, Onsdagen dend 21 feb. Førstkommende, samt sat mig til at være Rode Mæster for 5te Roede og givet ordre at udnævne og til mig kalde Nogle Mænd af hver Sogn for at overlege og betyde hvad der tienlig er agtes til saa nøtig et værks fremme, om saa skadelige Creaturer som formodenlig er, der ved kand blive Ødelagt.

Så haver Christen Nyegaard i Hvedsteen at møde mig her paa gaarden Næstkommende Manddag dend 19. febru. at give mig fuldkommen Underretning hvor mange folk der er i Hvedsteen som paa Jagten skal møde at der over kand forfatis Mandtal og der efter at have vorde tiljagt, samt hvad fleere Observationer, som jeg bedre mundtlig kand informere og afhandle end jeg vidtløftig her kand skrive, alt ifølge de fra velbemeldte Hr. CammerRaad Schelde udgivne indretninger og anstalter.”

Kjellerup den 13 feb. 1753.

Anders Brask.

Et Vidnesbyrd om Ulvenes Forekomst paa Djursland (rimeligvis det sidste Stykke der i Egnen) er optegnet i ”Justitsprotokollen Nr. 5 for Grenaa og Nørreherred”, som for Tiden findes i Amtsarkivet i Randers. Paa Bladet 350 og under Datoen 7de Januar 1763 staaer Følgende:

”Hvornæst for Rætten fremkom Velædle Hr. Hans Mollerup til Østergaard. Som her ved Rætten lod fremvise en Ulf Som hans Skouvfoged Erich Jespersen dend 28de Dec. sidst hafde ihjelskudt udi Østergaards Skouve til den ende, at bemelte hans Skouvfoged maatte derfor bekomme de 4re Rd. Betalt her af Herredet, Som hannem for saadan én gl: Ulfs Ødelæggelse allernaadigst er bevilget. – Og lod fornefte Hr. Mollerup Ulfven derefter tilbage – førre for Kroppen, Naar Hudden er aftagen at opsætte paa Marken – for alles Øjesyn, som Samme passerer”.

Af J. J. F. Friis meddeles endvidere et Uddrag af en Aarbog, der rimeligvis er forfattet af Præsten Thomas Lillelund til Aarselv og Tilst, en Milsvej Vesten for Aarhus, og hvori der staaer, at i Aaret 1742 ”bleve Ulvene undtagen i Skovene næsten usynlige” og at ”de troedes tildels hendøde af Paest”. Endelig har Adj. A.

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

Feddersen meddelte mig et Uddrag af en Beskrivelse af Viborg, der er forfattet af J. Pedersen Thjørring og som i Haandskrift findes paa Viborgs Stiftsbibliotek, og i denne Beskrivelse meddeles i Forbigaaende om en Ulvejagt der holdtes i Midten af forrige Hundredeaar.

Disse farlige Dyr have altsaa ved det omtalte Tidspunkt færdedes i en stor Del af Nørrejylland; men i Løbet af meget kort Tid bragtes det dertil, at kun faa Stykker bleve tilbage. Imedens Pontoppidan i 1ste Tome af Atlasset, udgivet 1763, havde sagt (S. 607) at der findes "mange Ulve paa det faste Land, særdeles de jydske Hedeegne", siger Udgivere af samme Værks senere Bind, Hans de Hofman i 4de Tome, udgivet 1768 (S. 32): "Ulve findes somme Tider i Hederne, men i de gode og bebygte Egne nu meget sjelden, siden dette Rovdyr, formedelst satte Belønninger, ere blevet stærk hadet og ødelagt".

Det har i lang Tid været en almindelig Tro, at den sidste Ulv i Nørrejylland er bleven fældet ved Stamhuset Bistrup, der ligger 2 Mile fra Randers og i Nærheden af Jernvejsgaarden ved Langaa. Hvorledes denne Tro egentlig er opkommen, kan man vel vanskelig sige; men den er rimeligvis bleven almindelig udbredt ved Melchior. Ifølge denne Forfatter er den omtalte Ulv bleven fældet 1772; men i den nævnte Afhandling af J. J. F. Friis meddeles følgende Underskrift (som jeg dog har ændret lidt efter en Undersøgelse paa Stedet) paa et Billede af Ulven, som nu gjemmes paa Bistrup: "Herr Justitzraad de Lichtenberg haver skut denne ulf A 1769 d 12 Januar". Ifølge Fortælling fra selve Stedet, holdtes Jagten i Knudstrup Krat, ¼ Mil fra Bistrup; om et andet Stykke, som de Lichtenberg saa ved samme Lejlighed, hørtes aldrig Noget senere. Billedet er i øvrigt ikke godt malet, men det forestiller aldeles utvivlsomt en Ulv.

Fuldt udrustede ulvejægere i det 17. århundrede. Gengivet fra Tantzner (1682).

En næsten sand beretning

Fakta synes at være, at Bidstrupulven blev skudt i forbindelse med en offentlig klapjagt, omtrent som gengivet af følgende alternative kilder:

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

"Det har i lang Tid været en almindelig Tro, at den sidste Ulv i Nørrejylland er bleven fældet ved Stamhuset Bistrup der ligger 2 Mile fra Randers og i Nærheden af Jernvejsgaarden ved Langa. Hvorledes denne Tro egentlig er op-kommen, kan man vel vanskelig sige; men den er rimeligvis bleven almindelig udbredt ved Melchior. Ifølge denne Forfatter er den omtalte Ulv bleven fældet 1772; men i den nævnte Afhandling af J. J. F. Friis meddeles følgende Under-skrift (som jeg dog har ændret lidt efter en Undersøgelse paa Stedet) paa et Billede af Ulven, som nu gjemmes paa Bistrup: »Herr Justitzraad de Lichtenberg haver skut denne ulf A° 1769 d 12 Januar«. Ifølge Fortælling fra selve Stedet, holdtes Jagten i Knudstrup Krat, ¼ Mil fra Bistrup; om et andet Stykke, som de Lichtenberg saa ved samme Lejlighed, hørtes aldrig Noget senere. Billedet er iøvrigt ikke godt malet, men det forestiller aldeles utvivlsomt en Ulv." (Erslev, 1871)

"Takket være forskellige skriftlige Meddelelser lader denne historiske Jagt sig rekonstruere. Blandt andet har Jægermester F. de Lichtenberg givet en Indberetning til Amtmanden om Jagten. Den 12. Januar 1769 afholdtes der Klapjagt på offentlig Foranstaltning. Paa det Sted, hvor den til Frijsenborg hørende Hovlbjerg Skov strækker sig ned mod Bidstrup Skov, laa der dengang en sumpet Elleskov. Og her var det, det lykkedes Justitsraaden at støde paa to Ulve. Han skød den ene, en han; den anden undslap, og man hørte aldrig siden noget til den." (Hvass, 1937)

"På et sted, som benævnes Koddeledet, en elleskov, der nu er forsvundet, og som lå i et sumpet område mellem Houlbjerg skov og Bidstrup skov, traf justitsråden på to ulve, hvoraf han nedlagde den ene, en han. Den anden undslap og blev aldrig set siden. Men den ene var også noget af en begivenhed, og den blev altså malet, man ved desværre ikke af hvem." (Silvanus, 1969)

"Det var min tip-tip-tip-tipoldefar, som affyrede det berømte skud, fortæller Bidstrups nuværende ejer, Geert de Lichtenberg og peger på det store maleri, som nu hænger over sofaen i hans og hustruen Helle Faurskovs dagligstue, med følgende inskription i nederste højre hjørne: »Herr justitz Raad de Lichten Berg Have Skut denne Ulf Anno 1769«. (Laugesen, 2008b)

"I 1760'erne huserede en ulv her på egnen. En af de sidste i Jylland og angiveligt et gammelt onskabsfuldt bæst, som folk var skrækslagne for. Børnene kom ikke uden for en dør alene, og får og køer blev mandsopdækket når de skulle ud på overdrevene. Så blev der holdt en kæmpemæssig klapjagt, mere end 100 klappere og skytter igennem flere kirkesogne og den 17. januar 1769 lykkedes det - ulven faldt for en heldig jægers kugle. Stor begejstring og fest og man satte endda en kunstmaler til at afbilde det stygge dyr. Billedet og geværet findes endnu og stedet hedder også i dag "Ulvegården", den ligger mellem Laurbjerg og Granslev." (de Lichtenberg, 2012)

Der vilde vistnok ikke være Noget i Vejen for, at den nævnte Ulv kunde have været den sidste i Nørrejylland; thi paa flere andre Steder udryddedes denne Dyreart endnu før eller kun Noget senere end dette Tidspunkt. Ifølge Blasius (S. 182) fandtes der ingen Ulve i England paa Aldrovandis Tid (han døde 1605) og ifølge Ugeskriftet "Land and water" fældedes den sidste Ulv i Skotland 1680 og i Ireland, i Egnen omkring Cork, 1710. At de sidste Ulve i Sønderjylland fældedes 1778 er omtalt ovenfor. Naar man nu husker paa hvor slette Samkvemsmidlerne vare paa den Tid, og tillige, at der ikke var Tidender, som meddelte Alt, baade løst og fast af hvad der hændte, kam man let fatte, at Ulve have kunnet baade leve og dø i Nørrejylland paa et senere Tidspunkt, uden at det er bleven almindelig kjendt, og dette er virkelig ogsaa Tilfældet.

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

Ifølge en mig given Meddelelse fra Pastor R. Worm, var der tidligere adskillige Ulve i Rold Skov. 2 Mile Norden for Hobro, og det sidste Stykke er der blevet fældet mellem 1775 og 1780. For at skaffe Stadfæstelse derpaa, har Stiftamtmand Dahlstrøm i Aalborg vist mig den Godhed at lade søge i de offentlige Dokumenter fra den Tid; men Undersøgelsen har desværre været frugtesløs. Politiprotokollen for Villestrup Birk, under hvilket Rold dengang hørte, har ikke været til at finde, og Justitsprotokollen gaaer ikke længere tilbage end til 1778; i Justitsprotokollen for Aarene 1778 – 80 findes Intet om Ulve. Pastor Worms Hjemmelsmand, en gammel Skovfoged der i Egnen, er imidlertid aldeles paalidelig, og hans Fader, der har fortalt Sønnen, at Ulven blev dræbt i de nævnte Aar, var ligesaa paalidelig. Meddeleren nærer derfor ingen Tvivl om Udsagnets Rigtighed, om man end ikke kan godtgjøre det Hele nøjere. – Ifølge en mig af P. G. Thorsen given Meddelelse er en Ulv, den sidste der i Herredet, bleven fældet i Aarene 1778 eller 1780 i Grimstrup Krat nærved Varde. – Ifølge N. Blicher var der endnu omtrent en Snes Aar før 1795 Ulve i Tjeleskov ved Viborg, og ifølge T. A. Becker (II, S. 92) fældedes de sidste Ulve i samme Skov 1777.

Gaardmand M. Christensen i Galten, et Par Mile Vesten for Aarhus, har videre meddelt mig, at der endnu i Sognet lever en gammel Kone, som i Slutningen af forrige Aarhundrede har seet en levende Ulv i Egnen; hun saavelsom en anden gammel Kone mindes ogsaa godt, at man dengang havde megen Frygt for disse Dyr, og at de ødelagde Kvæg. – Birkedommer Drechsel i Silkeborg har fremdeles meddelt, at der ved et Forhør, som i sin Tid blev optaget for at vise, hvor en Skov, som tidligere havde staaet imellem Them og Silkeborg, var bleven af, ogsaa oplystes, at der endnu 1790 havde været Ulve i denne Skov. – Ifølge Meddelelse af Folketingsmand Termansen til Dr. O. Nielsen (S:85), har der i Slutningen af det forrige Hundremaal været Ulve i Læborg Sogn, 3 Mile Nordvest for Kolding. – Endelig kan jeg meddele, at jeg fra Kancelliraad, Herredsfoged Herholdt har modtaget en Udskrift af Justitsprotokollen for Lysgaard Herred, hvoraf det fremgaaer, at der i Februar 1775 er blevet dræbt en Ulv paa Allingsgaards Grund, 4 Mile Sydøst for Viborg. Udskriften lyder saaledes:

Mandagen d. 13. Febr. 1775 Blev Retten af Herredsfoged Jens Laasbye Lunav i Frausing Samt Herredsskriver Jens Lundum fra Winderslef ski. Med stockemænd Peter Smed, Niels Thomasen og Gregers Thomesen af Hinge. Niels Grøn, Peder Nielsen, Peder Jensen og Anders Birsal af Frausing og Poul Jørgensen af Lemming. Saa meldte sig Ladefogden Laurs Andersen fra Allinggaard herved Retten, som medbragte en Gammel Ulf den Hand foregav tillige med 4re Brorup – Beboere sidste Løverdag at have ombragt og slaget i Gudens Aaer under Allinggaards Grund, samme Ulf Hand begierede Lovligen at vorde Synet, og derefter sin Betaling at nyde efter forordningen. Paa Begiering af frembringeren Laurs Andersens Blev frembragte Ulf af de i Dag til stokke indskrefne 8te Mænd Synet og Befunden at være en Gammel Hun Ulf, som de ansaae at være Blevet Beskadiget over Næsen, hvoraf Hun er bleven anbragt – og da Saaledes Blev Befundet havde Herredsfogden strax herfor Retten til Laurs Andersen betalt derfor efter forordningen tilkommende 5 Rdl., hvorimod hand paalæges herved Tingen at besørge Ulven ophængt – efter Rettens paarawb sig ey nogen Videre i dag ved Retten at fremme altsaa Retten for i dag ophævet.

En Stadfæstelse paa de nævnte Tilfældes Rigtighed kan man finde deri, at man ved at gennemgaa trykte Sager ogsaa andensteds støder paa Meddelelser om Ulve. Dr. F. Eckard siger i Aaret 1795: "Blaagraa Ulve ere næsten overalt i vor Jordenshalvdeel, hvor der er tykke Skove, og hvor de ei ere ødelagte som i Stor – Britanien og Irland, de danske Øer og den største Deel af Tyskland". (Forf. Mener altsaa, at de nok ere ødelagte paa de danske Øer, men ikke i Jylland.) Hos den, rigtignok højst upaalidelige Fleischer staar i Aaret 1798 om Ulve: "nu findes ikkun nogle enkelte Stykker i Jylland". I Hempels Avis for 1809, S. 434 siges:

"Efterat Jylland nu i et Par Aar har været befriet for Ulve, skulle disse atter have begyndt at vise sig her, fornemlig i Skovegnene ved Silkeborg og paa Hedeevnene, hvor mange Faar ere blevne sønderrevne. Efter Øvrighedens Foranstaltning har alt et Par – Gange været anstillet Klapjagter efter dem, hvorved ingen Ulve

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

ere forefundne, som nogle tvivle om deres Tilværelse her og troer, at de Dyr, som ere fundne ihjelrevne paa Marken, kunne være blevne det af Hunde eller maaskee noget andet ukjendt Rovdyr. Det Tilforladelige vil ved flere Klapjaget, som skulle anstilles, snart vise sig" (Der er ingen senere Underretning derom i Avisen).

Disse Meddelelser ere vistnok, naar man undtager den fra Allinggard, ikke sikre; men naar man nu hører, at man med Vished kan paavise Ulvens Tilværelse i Nørrejylland en hel Del ind i vort Hundredaar, vil det vel ikke være formeget, dersom man paastaaer, at flere af disse Underretninger, der danne en fortsat Række, rimeligvis støtte sig paa Sandhed, ikke at glemme, at man ikke har fremført noget sikkert Vidnesbyrd for, at Stykket fra Bistrup var det sidste.

I "Viborg Samler" udgivet af A. F. Just (No. 3 af 9de Januar 1804) omtales, at "en Ulv lader sig fornemme ved Viborg Krat, "især af Faar og Geeder", og i samme Blad (No. 41 af 21ste Mai 1804) meddeles Følgende:

"Efter et virksomt Liv, efter en Appetit, der ofte gjorde Indgreb i Ejendomsretten, og efter en Pillegrimsgang af noget over 2 Aar, adskildt fra Familien og ganske blottet for Venner, er da den berygtede og fra Elven til Vardøhus omtalte Ulv i Viborg Krat gaaet al Kiøds Gang. Bonden Niels Agerskov førte denne Tyrans Liig til Viborg i Torsdags og her er baade den og følgende Dag beseet og beføelt af nogle hundrede Mennesker, der nu have endt deres mange haande Tvivl om dette saa ofte omtalte Dyr. Da Samlernes Redaktør har været eet af de mange Øienvitner, er det ham kjert at kunne offentlig berette dens udvortes Form; thi dens Sindelag er Egnen alt for tydelig bekjendt og N. Agerskov har blandt andre Skadelidte mistet under hans Ophold her i Krattet: 8 Faar og Geeder, en Stud i 3die Aar og et stykke Kiød af Laaret af en Koe, der dog blev lægt og lever. I Fjor rev han 2 Køer ihjel paa Viborg Mark, der altid vare 50 Rdlr. Værd, og fra enkelte af Omegnens Beboere har han nu og da ranet baade Ungkvæg, Faar, Sviin og dræbt Hunde".

Efter dette følger en vidtløftig Beskrivelse af Dyrets Udseende, og man gjenfinder deri alle væsentlige Mærker, hvorefter man kan se, at det virkelig er en Ulv, som her er Tale om.

I "Kjøbenhavnske Tidender" No. 43 af 28de Maj 1804 findes en kort Notits herom efter "Viborg Samler"; men ellers har jeg ikke i Datiden fundet noget nøjere om denne Ulv, og det synes tillige, som om der ikke længer findes mundtlige Overleveringer derom i Viborg eller Omegn.

Imellem de Forfattere, som have talt om Ulvene her i Danmark, nævne enkelte et Stykke, der endnu senere skal være dræbt i Nærheden af Viborg; men Fortællingen herom hidsættes med saa stor Usikkerhed, at man ikke ret har kunnet fæste Lid dertil. Dette er heller ikke underligt; thi man har gjentagne Gange f. Ex, ved Vejle i Trediveerne, ved Strandmøllen i Fyrgetyverne og ved Aarhus og ved Greenaa for et Par Aar siden været Angst for en Ulv, som dog ved nøjere Undersøgelser har vist sig at være en stor Hund.

Vedrørende denne Ulv findes i "Viborg Samler" (No. 39 af 16de Maj 1811) Følgende:

"Pastor Funder i Søndervonsild ønsker en Ulvejagt snarest anstillet, da dette Rovdyr Natten til 8de Maj har sønderrevet en Qvie og en aarings Kalv. I Fjor rev den paa en Nat 3de Hestepilge ihjel paa Byens Mark. Da man ikke seer den, ønskes Jaget anstillet rundromkring og formodes af Tjele Skov er dens Bolig". (Dette Stykke findes optaget i "statstidende" No 42 af 20de Maj.)

Og i samme Blad (No. 45 af 6te Juni 1811) findes fremdeles Følgende:

"Ulven fortsætter sin Vandrig nærmere os. Den har i Gaar Nar revet en rød-blisset Føl ihjel for Hr. Lisagger paa Bøggild, 2 Mile herfra Viborg. Skade! At Proprietairer nu ikke kunne give Klapjagter, fordi de have mistet Bøndergodset; thi derved vilde da denne Røver snart opdages og nyde sin Løn".

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

Hermed slutte de faa Oplysninger, som jeg uagtet al Eftersyn har kunnet finde i Datidens trykte Sager om den omtalte Ulv, og jeg holder mig derfor i det Følgende til mundlige Meddelelser. Afdøde Oberst Høegh – Guldberg, der var en ivrig Jæger, har gjentagne Gange fortalt mig om sit Møde med det nævnte Dyr. Han var paa Hald, da Ulven gjorde sine Ødelæggelser i Viborgeggen, og han tilligemed flere Andre drog engang ud til Hest for at fælde den. En Kronhjort, der var bleven stærkt saaret af et Skud, fandtes liggende halvopædt i Sneen, og tydelige Spor ligesom af en stor Hund gik til og fra Hjorten. Da man førte Hundene hen til disse Spor, ræddedes de og krøb ind imellem Hestene. Dagen efter udstillede man Jægerposter paa flere Steder, og imedens Høegh – Guldberg laa skjult, kom Ulven ham paa Skud; han ramte den vel, saa at der laa Haar i Sneen, men den undslap. Kort Tid efter blev den i Nærheden af Viborg dræbt ved Gift.

Denne Fortælling er bleven øget ved Meddelelser af den endnu levende Urmager Fog i Viborg. Han mindes godt, at han som ung Mand i Sommeren 1811 var paa Jagt i Sødalskov efter Ukven; men man saa ikke Noget til Dyret paa denne Jagt. Ulven var neget omtalt og Apotheker Nielsen, Ejer af Liseborg, er rimeligvis Skyld i, at den blev dræbt. Da den i Slutningen af Aaret 1811 var bleven sporet i Nærheden af Liseborg, ¼ Mil fra Viborg, udlagde Nielsen et dødt Faar, hvori der var kommen en Del Rottekrudt, paa det Sted, hvor man havde sporet Ulven, og man fandt snart, at der var bleven ædt af Faaret. Nogle Dage efter lagde en Bonde Mærke til, at der i et Krat paa den anden Side af Møgelkjær ved Viborg samlede sig en Del Krager, og han fandt nu, da han undersøgte Grunden dertil. Ulven ligge død i Krattet. Han kørte den til Staden for at faa den udsatte Belønning; men maatte strax, da den var radden, kjøre den til Rakkerpladsen, som omtrent laa paa det Sted, hvor nu Jernvejen gaaer til Skive og imellem Vejen til Hald og til Aarhus; Ulven blev der hængt op i Galgen, altsaa i Overensstemmelse med Forordningen. Fog saa Ulven og beskriver den som meget stærk af Bygning, ”med en stor Bringe” og stærke Hugtænder, der ”grinede ad Folk; ellers saa den ud som en stor Hund.

Det vilde unægtelig have været af Interesse, dersom man af de offentlige Dokumenter havde kunnet faa noget Vidnesbyrd om de nævnte Ulve; men Viborgprotokollerne indeholde Inter derom; heller ikke i Justitsministeriets eller i Indenrigsministeriets Arkiv kan man kunnet finde Noget derom. Det er ellers aabenbart, at Ursins Ord: ”i Viborg Krat fandtes 1804 en død Ulv, som der et Par Aar havde havt sit Tilhold”, maa vedrøre den førstnævnte, ligesom ogsaa Steen Blichers, at ”den sidste Ulv i Danmark dræbtes 1811 ved Viborg”, maa vedrøre den sidstnævnte Ulv. Blicher tilføjer, at den enten er kommen drivende paa en ”Iskolle” fra Norge eller Sverige eller ogsaa er sluppen løs fra en Manageri. Udgiveren af Melchior's Bog, Sophus Zahle, er (S. 18) nærmest tilbøjelig til at tro, at det af Steen Blicher omtalte Dyr var en Hund.

Ulv fra 1811 er dog ikke den sidste, som er dræbt i Nørrejylland, idet jeg kan paavise endnu et Stykke. Dette sidste er imidlertid ingensinde, saavidt jeg har kunnet spørge, blevet omtalt paa Tryk, og jeg maa derfor med Hensyn til dette udelukkende holde mig til private Meddelelser. Allerede for flere Aar siden har afdøde Overlære Pape i Aarhus meddelt mig Underretning om en Ulv, som blev fældet paa Estvadgaard nærvæd Skive, og jeg har senere ved at henvende mig til den daværende Ejer af Gaarden, Proprietær Lundsgaard, faaet Underretningen fuldstændiggjort.

I Aaret 1813 hørte man, at der i Egnen mellem Holstebro og Skive paa adskillige Steder blev taget Faar, Svin og Kalve, og Mange mente, at det var en Ulv, som gjorde disse Ulykker, medens Andre troede, at det var Ræve. Dyret var saa dristigt, at det endog brød ind i Husene, og dette kunde ske med saameget større Sikkerhed, fordi Bønderne paa den Tid sjældent havde Skydevaaben, da Jagt var dem forbudt.

Man fik snart Vidnesbyrd nok for, at det nævnte Dyr opholdt sig i Nærheden af Estvadgaard; thi det tog mange Stykker Ungkvæg og Faar, flere Plage og Føl. I Juni 1813 hørte Lundsgaard om Natten en Følhoppe, som var tøjret paa Engen nærvæd Gaarden, vrinske meget stærkt, og han fandt, da han strax løb ud til den,

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

Føllet liggende dræbt i Nærheden af Moderen. Han lod Føllet slæbe op til Gaarden og gav sin Skytte Ordre til at vaage for det Tilfælde, at Ulven atter skulde nærme sig det dræbte Dyr. I fem Nætter vaagedes forgjæves; men i den sjette Nat – det var imellem den 20de og 21de Juni – kom Ulven, og Skytten var saa heldig ved sit Skud at knuse dens ene Bagbeen. Han og flere af Folkene styrtede efter den, da de hørte den tude ude i Engen, og det var ikke Forfølgerne vanskeligt at komme den nær, da Saaret hindrede den i at løbe. De gjorde Forsøg paa at faa Ulven levende; men den rev og bed saa stærkt, at Skytten tilsidst maatte dræbe den med et nyt Skud. Kort Tid derefter førtes den dræbte Ulv, der var meget stor og en Han, til Holstebro, hvorunder Estvadgaard hører i retslig Henseende. Belønningen udbetaltes, og skindet af det dræbte Dyr stilledes op udenfor Raadstuen i Holstebro. I lang Tid efter denne Tildragelse vare Folk der i Egnen meget rædde, og de Vejfarende førte derfor om Natten Ild med sig i Vognen ellers reslede med Jernkæder. Protokollen i Holstebro, hvori dette Stykke er bleven omtalt, er rimeligvis tilligemed mange andre Dokumenter i Holstebro solgt som Makulatur, og heller ikke i Justits – eller Indenrigsministeriets Arkiv har man kunne finde Noget derom.

Det kan muligvis være, at En og Anden ikke vil godkjende de tre sidste Stykker for Ulve, og jeg maa derfor dvæle lidt ved denne Side af Sagen. Man maa saaledes huske, at det i Reglen ikke vil være vanskeligt for Folk, naar de se nøjere til, at skjældne imellem en af vore Hunde og en Ulv, især da dette sidste Dyrs Skind selvfølgelig ligesaa godt før som nu været almindelig brugt til Pelsværk heri Lander. De, i det foregaaende omtalte Hunde, der paa Afstand mentes at være Ulve, bleve ogsaa ved nærmere Eftersyn let skjældnede fra Ulve. I de givne Fortællinger er der tillige flere Træk, som passe paa Ulve og ikke paa Hunde, saaledes at Jagthundene vare rædde for at gaa i Sporet, Drabet af de mange Dyr og Indbruddet i Husene. Dersom man ikke vil godkjende disse Dyr for Ulve, kunde man ogsaa sige, at det af de Lichtenberg nedlagte Stykke ikke var en Ulv, og afgjørende for det Hele er det i hvert Fald, at det slet ikke er paafaldende, om der ogsaa langt ind i vort Hundredaar har været Ulve i Nørrejylland; thi Ulvene ere som kjendt Strejfdyr og foretage lange Vandringer.

Det er vel ikke rimeligt, at de tre omtalte Stykker have været hjemmehørende i Danmark; thi man vilde ellers nok have hørt noget Videre om deres Slægtninge. Det naturligste er, at de ere vandrede herind til os, og man kan da tænke sig to Veje, ad hvilke de kunne være komne, nemlig til Søen paa Isen eller til Lands igjennem Hertugdømmerne. Det vilde selvfølgelig ikke være utroligt, og en og anden Ulv med en Isflage kunde være dreven herover fra Sverige, hvor denne Dyreart er almindelig og hvor den ikke sjælden træffes, selv i Skåne; Afstanden imellem Skagen og Sverige udgjør tillige kun halvottende Mile. (I "Islenskir Annaler" siges om Aaret 1048, at det var saa stærk Frost, at Ulve løb paa Isen mellem Norge og Danmark.) Vi have ogsaa Vidnesbyrd for, at andre Dyr kunne vandre over Havet ved Hjælp af Isen. I vort zoologiske Museum findes et stykke af den sydsvenske Hare (*Lepus canescens* Nilss.), de er skudt i Kulhusets Jagtdistrikt paa Sjælland i Decbr. 1845, og et andet Stykke, der er skudt paa Amager i Januar 1589, og de ere aabenbart komne til os med Isen. (Den der omtalte Hare, den være nu Art eller Afart kjendes let fra vor Hare derved, at den er blaagra om Vinteren. Paa Hveen findes for Resten kun denne Hareart; og paa Hesseløen har der efter en, mig for mange Aar siden given Meddelelse i Førstningen af vort Hundedaar kun været sydsvenske Harer, som dog alle omkom ved en oversvømmelse (nutildags har Hesseløen kun den, ellers hos os almindelige Hare). At Ræve undertiden drive afsted med Isflagerne, hører man jævnlig omtale paa Landet, og man vil af Tidenderne mindes, at man for nogle Aar siden saa en Ræv paa et Isstykke sejle afsted forbi Fredericia og igjennem Lillebælt, ja! Om selve Ulvene meddeler Blasius (S. 182) med Pallas som Hjemmelsmand, at asiatiske Stykker paa Isflager bliver førte til Kurilerne og selv til Amerika.

Langt rimeligere synes det imidlertid, at de omtalte Ulve ere komne til os ad Landvejen. Det er en gammel lagttagelse, at Ulvene følge med Hærene, og at de tiltage meget i de Aaringer, i hvilke Indbyggerne ikke ret

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

kunne sysle med Fredens Gjerninger. Naar man undersøger Forholdene i de os nærliggende Dele af Nordtyskland, finder man, at Ulvene have været meget talrige der langt ind i vort Hundredaar. Brehm siger saaledes, at der i Preussen 1819 fældedes i Alt 1080 Ulve, og at der i Pommern fældedes:

I Aaret 1800	118 Ulve
- 1801	109 Ulve
- 1802	102 Ulve
- 1803	86 Ulve
- 1804	112 Ulve
- 1805	85 Ulve
- 1806	76 Ulve
- 1807	12 Ulve
- 1808	37 Ulve
- 1809	43 Ulve

Under Napoleons Felttog i Rusland fulgte Ulvene den slagne Hær, og i 1816 – 17 fældedes alene i Køslins Regeringsdistrikt i Pommeren ikke færre end 156 Stykker. Det kunde nu mulig være, at der ved disse Tal tildels har fundet en lignende Forvexling Sted, som Rasch har omtalt i "Videnskabsselskabet i Kristiania" den 7 de Febr. 1868. Ifølge denne Forfatter ere Ulvene saa godt som forsvundne i det sydlige Norge, og naar man desuagtet har udbetalt mange Præmier for Ulvedrab, er det kun en Følge deraf, at Attestudstederne ikke have undersøgt de fældede Dyr og at de have betalt for Fjeldrævninger istedenfor Ulveunger. Om noget Lignende skulde være foregaaet i Nordtyskland, ved jeg selvfølgelig ikke; men jeg kan ikke fatte, med hvilke Dyr der kunde ske en Forvexling. I hvert Fald kan det sættes som sikkert, at der i Førstningen af vort Hundredaar har været en stor Mængde Ulve i Nordtyskland, og naar vi nu tillige lægge Mærke til, hvor udstrakte Hederne dengang vare i Holsten og Slesvig, kan det ikke undre, om et eller andet Stykke har søgt herop ad Landevejen. Nutildags ere Ulvene ellers meget sjældne i Nordtyskland. I Holsten skal man ikke have seet nogen Ulv siden 1806 i Rendsburg Amt. Enkelte Gange, selv i de senere Aar har man truffet Ulve i Braunschweig og Hannover; i kolde Vintre drage Ardennerulvene somme tider til og under Islæg endog over Rhinen; i 1866 dræbtes en Ulv i Odenwald og førtes til Heidelberg. Disse Stykker menes at være komne fra Polen, Alperne eller Frankrig.

Man kunde nu spørge, om vi ikke i Nørrejylland have haft Ulve senere end 1811 og 1813; men jeg troer at have Ret til at svare Nej paa dette Spørgsmaal. Det kan selvfølgelig ikke gaa med Ulven som f. Ex med Hasselmusen, dette nydelige Dyr, der seer ud som en rød Mus med en egnagtig Hale. Man kan være overtydet om, at vi endnu have adskillige Hasselmus heri Landet, uagtet der ikke vides at være fanget Stykker deraf uden Melchior (S. 87) i Sjælland og senere flere Gange af Seminarielærer Rostrup i det sydlige Fyen. Dersom der i Nørrejylland havde været Ulve senere end de her nævnte, vilde Mindet om dem vistnok have holdt sig, og jeg har uagtet al Umag og uagtet mangfoldige Forespørgsler ikke kunnet opspore andre.

(En mærkelig Meddelelse, som hører herhen, er given mig af Kammerherre, Baron Løvenskjold til Løvenborg. I Førstningen af Aaret 1814 havde Godsets Skytte lagt et Aadsel ud i en lille Skov. L... Skov ved Hovedgaarden Vognstrup, for at skyde Ræve derpaa den Nat, da han gik hen til Aadselet, fandt han to Ulve som aad deraf; han skød efter den ene og traf den, saa han med Lethed kunde følge de blodstænkte Spor i Sbeen, men efter nogen .... Løbe tabtes Sporene paa Grund af det tiltagende Fygevejr. .... 1814, da Sneen var tøet bort, fandt man i Stokkenbjerg Skov levningerne af den ramte Ulv; det andet Stykke blev ikke ..... – Det ville unægtelig have været interessant, om man havde ... eftervise, at de omtalte Dyr virkelig vare Ulve).

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

Til de "glubende" Dyr plejer man også at henregne Vildsvinet. Man betegner nemlig ikke Rovdyr alene med dette Ord, men holder sig til Ordets oprindelige Betydning, at Oldn. "gleypa" = sluge, hvoraf igjen "glubsk" kommer. Og "glubsk" kan Vildsvinet være, selv om det i reglen er godmodigt. Jagten paa dette Dyr er tidt meget farlig, og det render, naar det er saaret, men Ilterhed mod Jægeren og hugger til Højre og Venstre. – Det har ellers gaaet med Vildsvinet ligesom med Vildkatten; forhen troede man, at Vildsvinet skulde være Stammen til Tamsvinet, men nu er det den almindelige Mening, at Tamsvinet og Vildsvinet ere to ulige Arter. For nogle Aar siden har Rüttimeyer opstillet to vilde Svinearter fra Schweiz, nemlig det egenlige Vildsvin (*Sus scrofa ferus*) og Tørvesvinet (*Sus scrofa palustris*); men Steenstrup har godtgjort, at de to nævnte Dyr ikke ere ulige Arter, men kun ulige Køn, saaledes, at "det egentlige Vildsvin" er Ornen af Vildsvinet, og "Tørvesvinet" derimod Soen baade af Vildsvinet og af det tamme Svin.

Vildsvinet var tidligere almindeligt paa de britiske øer. Ved hvilket Tidspunkt det er blevet fuldstændig udryddet der, kan dog ikke nøje siges; men paa Henrik den Andens Tid (han døde 1189) levede det endnu Norden for London). I Mellemeuropa er det endnu almindeligt paa mange Steder, og det er kjendt nok, at det i Mængde lever i Sachsenwald i Lauenburg. En af vore Officerer, der har boet i Lauenburg, har fortalt mig, at der i denne Skov findes omtrent 150 stykker. Enkelte Gange løbe Stykker bort fra Skoven, og i Kristian den Ottendes Tid spiste man engan ved det kongelige Bord i Kjøbenhavn af et Vildsvin, der var skudt i Holsten. Paa den skandinaviske Halvø har Vildsvinet ifølge Nilsson (S. 458) været meget talrigt i det sydlige Skåne, hvad der kan sees af Fund i Tørvemoser og Fraadstenlag; men der er der uddød i en forhistorisk Tid. Paa Öland har dette Dyr levet i en historisk Tid, men mulig kun som indført; da det var blevet tilintetgjort der paa Øen, indførte Frederik den Første (1723) Stykker fra Tyskland, og deres Afkom fandtes endnu 1768, men er senere blevet udryddet.

Ogsaa i Danmark har Vildsvinet været meget talrigt, hvad man kan se af Tørvemoser og Køkkenmøddinger. Mange Stednavne skrive sig vistnok fra dette Dyr,

(Navnet paa Svineøen i Gamborgfjord ved Fyen kommer sagtens ikke af Svin, men af Marsvin. På Djursland strækker sig fra Benzon til Kollindsund Mosen "Svinekjær", der er af flere hundrede Tdr. Størrelse; den var før dækket af Krat, og man skød deri paa Klapjagter 20 – 30 Ræve, men nu er den tildels opdyrket.)

Og af Fortællinger og Sagn vilde man vist kunne samle en hel Del. Hvor talrigt Vildsvinet har været i Sjælland, kan man se deraf, at den vældige Jæger, Kristian den Femte, paa en Jagt i Novbr. 1692 dræbte ikke færre end tre og tredive Stykker. Da Vildsvinet i Reglen ikke er sa skadeligt som Ulven, er det naturligt, at vor Lovgivning ikke sysler meget dermed; men man kom dog ogsaa til det Udslag, at det burde udryddes. I en Rentekammer – Skrivelse af 17de August 1734 bestemtes det, da "Vildsvinene have formeret sig saa overflødig i den Schanderborgske District" og "da de tilføje Skade paa Sæden, der tilhøre adskillige Sogne Bønder i Districtet", - at disse Dyr skulle skydes og bortsælges til Enhver, som vil kjøbe dem. Prisen sættes saaledes; "en Frøskling" (ung svin) 4 Mk., et andet Aars Svin 1 Rdl. 2 Mk. Og en "en Keiler" (gammel Han) 2 Rdl. (Nutildags koster et Vildsvin fra Fyen heri Kjøbenhavn 2 Mk. Pundet, altsaa en meget stor Ulighed i Prisen.) Paa Grund heraf aftog Vildsvinene meget stærkt i Skanderborg og Silkeborg Amter. I 1ste Bind af Pontoppidans Atlas siges (S. 603), at "Vildsvin haves i de kongelige Vildbaner, særdeles i Schanderborg og Silkeborg Amter, hvor megen Korn Sæd af dem ødelægges, men andetsteds ere de eare; i 4de Bind siges derimod (S.32), at der kun er "nogle faa".

Jeg har faaet nogle interessante Meddelelser til Vildsvinenes Historie netop i disse Egne. Arkivfuldmægtig, Kaptajn Joh. Grundtvig har fundet en Række Breve i Indenrigsministeriets Arkiv, hvoraf det fremgaar, at Frederik den Anden har ladet indføre Vildsvin til en af ham oprettet Dyrehave ved Skanderborg. Den 15de Novbr. 1580 tilskrev Frederik den Anden sin Svigerfader, Hertug Ulrich af Mecklenburg, om han vilde sende

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

ham nogle Vildsvin, og den 25de Decbr. S. A. takkede Kongen Hertugen for de tilsendte Dyr. Den 4de Febr., den 29 Febr., 5te Marts, den 19de Marts og den 14de April 1581 skiftedes fremdeles Breve imellem Kongen og Hertugen om Vildsvin, og i det sidste af disse takkede Kongen Hertugen for de oversendte 21 stykker.- Hvor megen Vægt Kongen har lagt paa Vildsvinene, seer man af et Brev, som findes i "Gehejmearkivet" under "Jyske Tegnelse" III. 11. Den 16de Febr. Tilskriver han nemlig fra Ibstrup Adelen, som ejer Jordegods i Aalborg, Skanderborg og Silkeborg Amter, om at han "nogle Aar forleden med stor Bekostning har forskrevet nogle Vildsvin, paa det at dette Vildt igjen maatte være at bekomme i Jylland" da Kongen formoder, at Vildsvinene vilde løbe over paa Adelens Gods og der blive skudte, beder han nu, at de maa blive skaanede i tre Aar paa Adelens Grund.

Naar man sammenholder Indholdet af disse Breve, forekommer det mig, at man har Ret til at slutte, at Vildsvinene i Frederiks den Andens Tid have været udryddede heri Danmark; thi hvorfor skulde Kongen ellers "med stor Omkostning" forskrive den udenlands fra? Der synes altsaa at være foregaaet noget Lignende hos os som i Sverige under Frederik den Første.

Det er sikkert nok, at Vildsvinene have holdt sig længe hos os. Proprietær Loose har meddelt, at det sidste Stykke i Vendsyssel blev skudt 1787 af Fru Kammerraadinde Duus, hvis Mand ejede Hals Ladegaard, og som var en god Rytter og Jæger.

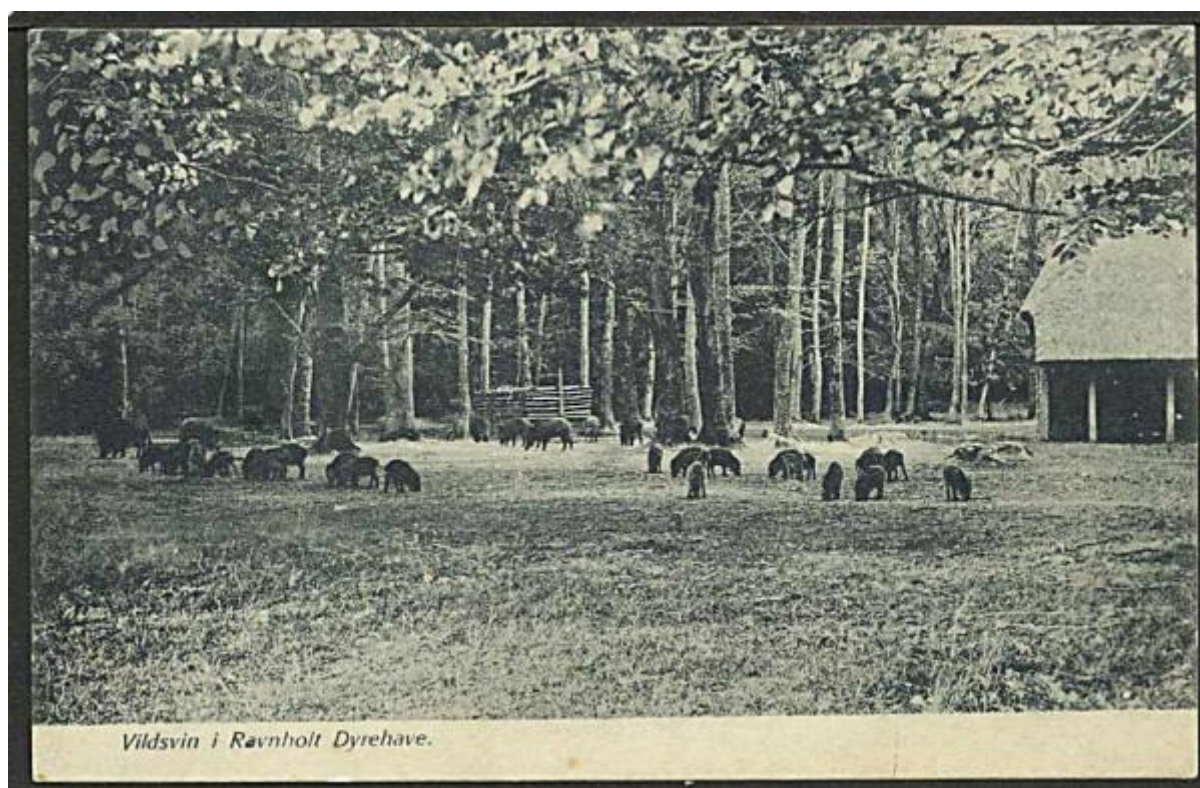

Ved Matrup, 3 Mile Nordvest for Horsens, fældedes ifølge J. C. Schythe det sidste Vildsvin 1792, og man paaviser endnu "Svinedalen" som det sted, hvor dette Dyr blev nedlagt. Længst siges Vildsvinene at have holdt sig ved Silkeborg, hvor ifølge et Haandskrift af Major v. Schmidten, som T. A. Becker tildels har indført i sit Exemplar Af Christian Olufsens "Collectanea" det sidste Stykke skal være skudt 1801. Overlærer Pape har meddelt mig, at en af de tyske Kolonister har fortalt ham, at han har skudt det sidste Stykke i Kragelund Skov ved Silkeborg, og Forstraad Klüwer paa Marienlund har efter min Opfordring der paa Stedet søgt nøjere Underretning; men det har ikke lykkedes ham uagtet al Umag at faa Noget at vide derom. Fra en ganske anden Kant af Nørrejylland har jeg imidlertid faaet en Underretning, der har Værd overfor dette Spørgsmaal. Ifølge Meddelelse fra den nu afdøde ivrige Jæger og dygtige Skovbrugsmand, Jægermester Olsen, have gamle Folk firtalt ham, at der i den, fra de jyske Herregaardshistorier saa kjendte "gale Kalagers" Tid fandtes mange Vildsvin i Mejlgård Skov. Senere af tog de meget, og det sidste Stykke fældedes af Gaardens Skytte, som maatte flygte op i et Træ, fordi Dyret ikke blev ramt af det første Skud, og derfor i Raseri jog efter ham. Dengang dette skete ejedes Gaarden af Enkefru Bryggemann – d. v. s. imellem 1801 og 1803, - og her er altsaa Talen om et Vildsvin, der ikke alene er det sidste paa Mejlgård, men rimeligvis ogsaa det sidste i hele Landet.

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

Det vil mindes, at vi i vor nyeste Tid atter have faaet Vildsvin heri Landet, skjønt rigtignok kun i en Dyrehave og altsaa forsaavidt uskadelige. Kammerherre Sehestedt – Juel til Ravnholdt har været saa venlig at meddele mig nogle Oplysning om disse Dyr. I Novbr. 1863 indførte han til Ravnholt Dyrehave 6 vildsvingrise (1 Han og 5 Hunner), som vare kjøbte i Dessau. IAaret 1864 fik de intet Afkom; men i Martdsmaaned 1865 fødte den ene So 8 og 1866 samme So 7 Grise, imedens tillige to af Afkommet fra det forrige Aar tilsammen fødte 9 Grise. Da Hegnet omkring Dyrehaven ikke var tilstrækkelig stærkt, har det flere Gange hændt, at nogle af Dyrene have løbet ud, og man har da skudt paa de. En ung Orne, der var brudt ud i Avgust 1866, kom uskadt tilbage i Novbr, efter at have løbet næsten hele Fyen rundt.

Senere have Vildsvinene formeret sig stærkt i Dyrehaven, og der er nu sat et bedre Hegn omkring denne. De fodres næsten hele Aaret rundt med Byg, Roer, Kartofler, Kød af gamle Heste o. s. v., og en undtagelse herfra danner oldentiden; de gjøre snarere Gavn end skade i Skoven, og leve i den skønneste Enighed med Daadyrene og andet Vildt.

Vildsvin i Ravnholt Dyrehave.

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

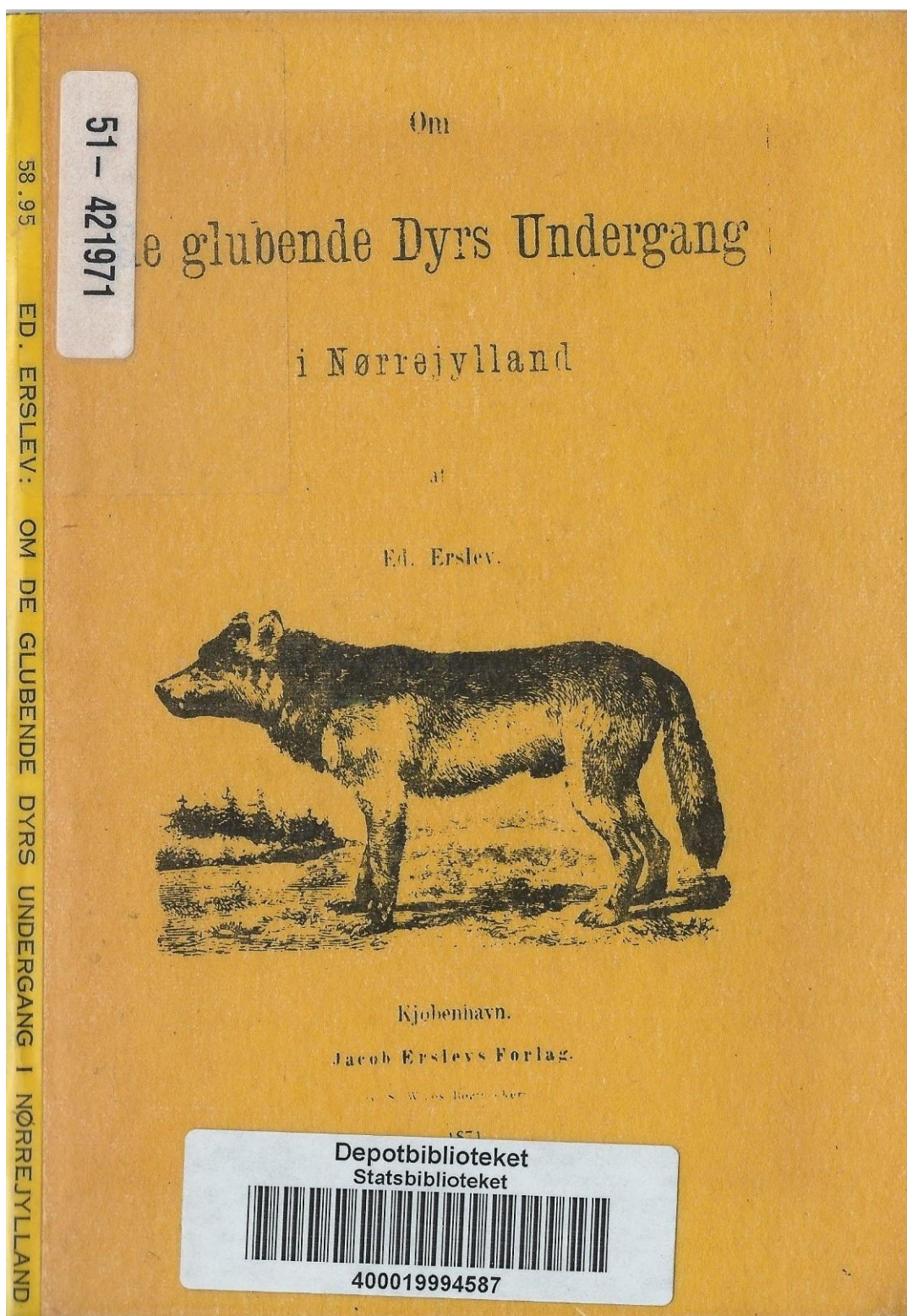

Hermed er jeg til Ende! Det er en Selvfølge, at man med et udstrakt Kjendskab til vore Arkiver, saavel offentlige som private, til de gamle Tidender o. s. v. vilde have kunnet faa Emne til langt fyldigere Meddelelser end jeg har givet; men jeg har hidtil ikke kunnet skaffe Mere. Jeg undlader ikke at takke de Mangfoldige, som med stor Redebonhed have svaret paa mine Spørgsmaal og gjort Undersøgelser for mig. Et Ønske troer jeg at burde udtale til Slutning, nemlig at man paa Landet vil samle og nedskrive de Oplysninger om de glubende Dyr, som findes paa de enkelte Steder og især dem, der alene leve i Folkemunde. De glubende Dyrs Historie er nemlig et ikke uvigtigt Blad i Kulrurhistorien, og Kulturhistorien er jo, om man saa maa sige, den skønneste Blomst i Historien, idet den samler Tildragelser af ethvert Slags til et fælles Billede!

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland

